

Naslov teme disertacije: Psihologija kot materialna praksa - *Bojan Volf*

Mentorica: *Prof. dr. Alenka Zupančič*

Podiplomska šola ZRC SAZU

Modul: Transformacije moderne misli

Predstavitev doktorske disertacije v okviru Samostojnega raziskovalnega dela III.

V uvodu postavimo hipotezo, da je za razumevanje znanstvene psihologije potrebno pogled usmeriti na njene materialne prakse. Kot je namreč splošno znano, naj bi se moderna psihologija ne začela s kakšnim velikim teoretskim odkritjem, temveč, in to trdi učbeniška psihologija sama, z ustanovitvijo Wundtovega laboratorija na Univerzi v Leipzigu leta 1879. Ta zastavek učbeniške psihologije je bil sicer že obravnavan kot *origin myth*. Franz Samelson je pokazal, da so za ta mit o izvoru moderne psihologije zaslužni predvsem Američani (Cattell, Mead in drugi), ki so v letih po ustanovitvi laboratorija prihajali k Wundtu po formalno izobrazbo (Samelson 1985, str. 39). Kurt Danziger v klasični študiji *Constructing the Subject* (Danziger 1990) pokaže, da obstojijo vsaj trije začetki moderne psihologije (Charcot, Wundt, Galton), ki jih lahko razločimo ravno na podlagi njihovih raziskovalnih (materialnih) praks.

Pri tem je vsaka izmed treh raziskovalnih praks dvojno posredovana, poleg osnovne delitve vlog na eksperimentatorja in vir podatkov moramo biti pozorni še na določeno družbeno razmerje, v katerega sta obe vlogi vstavljeni. Pri Charcotu in 'njegovih' histeričarkah je denimo temeljno družbeno razmerje klinično razmerje zdravnika do pacientke, zato sta obe vlogi že vnaprej jasno razločeni, kar za Wundtov laboratorij enostavno ne velja. Wundt je v eksperimentih, ki so se izvajali v njegovem laboratoriju, skoraj vedno zavzemal vlogo poizkusne osebe (*Versuchsperson*). Razlog je v tem, da je bila vloga eksperimentatorja v Wundtovih 'introspektivnih' eksperimentih nekoliko manj pomembna. Eksperimentator sicer vodi in usmerja eksperiment ter daje navodila, a zahtevno delo opravlja poizkusna oseba (vir podatkov), ki mora opazovati lastne vtise zaznav. V Galtonovih antropometričnih raziskavah vir podatkov postane celotna populacija, neka lastnost (denimo inteligenca) pa tako pripada določenemu posamezniku zgolj v določeni meri in z ozirom na tisto populacijo (agregat vseh posameznikov), na kateri se izvaja raziskava.

Odtod preidemo do glavnega predmeta naše raziskave, do eksperimentalne socialne psihologije, ki je tista raziskovalna praksa, ki izide iz proučevanja individualnih 'abnormalnih' pojavov znotraj hipnotične tradicije devetnajstega stoletja. Tovrstno proučevanje hipnotičnih pojavov se je v kratkem razširilo na obravnavo množične psihologije pri Le Bonu, Mc Dougallu, nenazadnje pri Freudu. Eksperimentalna socialna psihologija, kot se razvije v drugi

polovici dvajsetega stoletja v ZDA, je po svojih karakteristikah neposredna naslednica obravnave spremenjenih stanj zavesti pri množičnem individuumu. To je razvidno že iz njenih glavnih tem, kot so konformizem posameznika, iracionalno podrejanje avtoriteti, predsodki in stereotipi, vpliv skupine in pomembnih avtoritet na spremembo mnenj, stališč in prepričanj pri posamezniku. Hkrati pa je ta tip eksperimentalne psihologije na zanimiv način tudi metodološko povezan s prakso hipnotizma v devetnajstem stoletju. Spomnimo na osnovni motiv socialnih eksperimentov, ki slonijo na tako imenovani tehniki *deception* oziroma prevari udeležencev eksperimentov o resničnem namenu raziskav, da bi s tem 'pridobili' naravni odziv tako imenovanega naivnega subjekta.

Disertacija je razdeljena na štiri poglavja, od katerih so tri poglavja namenjena najpomembnejšim eksperimentom iz tega obdobja (Asch, Milgram, Rosenthal), eno poglavje pa Festingerjevi teoriji kognitivne disonance, ki velja za eno izmed najpomembnejših teorij v psihologiji nasploh. Gre seveda za zelo poznane eksperimente (in teorijo), ki so medtem postali tako rekoč del naše kolektivne zgodovine. A ravno s tem tudi idealni primeri za našo obravnavo 'samoumevnih' psiholoških pojmov. Na ravni teorije bo delo prispevalo k problematiziranju pojma moderne psihologije, ki jo obravnavamo s stališča materialne prakse eksperimenta. Na primeru eksperimentov socialne psihologije dokazujemo možnost drugačne obravnave (moderne) psihologije. Ključni prispevek je v načinu obravnave socialno - psihološkega eksperimenta, ki ga analiziramo skozi samo izvedbo. Ob tem pojasnimo strukturo socialno-psihološkega eksperimenta. Pokažemo, na kakšen način je konzument psihologije sestavni del eksperimenta. Analiziramo družbeni kontekst eksperimentov. Pojasnimo, kako so samoumevni pojmi že rezultat neke teoretske produkcije itn.